

פסולי עדות - מחמת רשע ומחמת קרבה

... אֵל תִּשָּׁת יָדְךָ עִם רֵשָׁע לְהִיטֵעַ חֶמְסַס (שמות כ"ג א)

שולחן ערוך אבן העזר סימן מ"ט

ס"ג. כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהם להורות בהם, שבקל יכול לטעות ויתיר את הערוה וגורם להרבות ממזרים בישראל.

נתיבי עם

ס"ג. רואה אנכי שבזמננו כל מסדר קידושין יש עליו אחריות גדולה וצריך להיות בקי בהלכות עדות, וקידושין, וכתובה, והנני רושם כאן למזכרת דברים אחדים שעליו לעשותם: ראשית כל להזמין עדים שלא נכשלים באיסור לאו כמו מגלחי זקנם בתער וכדומה, ושאינם קרובים לא לחתן ולא לכלה ולא זל"ז.

הרחבה

נתיבי עם קובע תחילה תנאי עיקרי: שעל מסדר החו"ק להיות בקי בהלכות עדות וקידושין וכתובה. מעבר לזאת, בהדגשה יתרה, הוא נותן סדרה ארוכה של התראות (שבעיניו כדברים אחדים באהבתו אותם) למסדר חופה וקידושין על איזה נושאים יש לשמור שכן בחוסר תשומת לב נכשלים לעתים בדברים שעלולים להביא לפסילת הקידושין. בנושא העדים הוא מזכיר את העניין הגילוח (כדוגמא לחייבי לאוין), ואת עניין הקרבה – ובאלה נדון בעיונינו.

עדים יכולים להיות פסולים מכמה סיבות עקרוניות. חלקם בגין משלח ידם (משחקים בקוביה, מפריחי יונים), חלקם בגין שהם עמי ארצות, או אנשים בזויים חסרי בושא שלא חסים על כבוד עצמם, או שונא שמאיים למסור, או מוסרים ומומרים ועוד – כל אלה פסולים מדרבנן ובהם לא נדון. נתייחס בעיונו בעקבות נתיבי עם, לפסולי קרבה ופסול רשע שמקור פסולם מהתורה.

דין פסולי קרובים לעדות

כתוב בתורה "לא יומתו אבות על בנים"¹ לומדים מזאת בגזרת הכתוב שקרובים אינם יכולים להעיד זה על זה או זה עם זה. ומהי קרבה הפוסלת עדות? אומר שו"ע² "לעולם שלישי בראשון כשר". הסבר: ראשון בראשון הם שני אחים, שני בשני הם כבר בני דודים, וכן הלאה. ומכאן שאדם יכול להעיד עם אח סבו. ואין צריך לומר ששלישי זה כשר עם צאצאיו של אותו הראשון. במילים אחרות מותר לאדם להעיד עם בן דוד של אבא או אמא שלו, וכמובן אדם יכול גם להעיד על בן דוד שני שלו שזה שלישי בשלישי. אב לא יכול להעיד על בנו או נכדיו אלא החל מדור רביעי זאת משום שהקשר אב בן נחשב כראשון בראשון (כמו בין שני אחים) והקשר אל הנין כמו ראשון בשלישי שמותר. ולכן אדם יכול ללכת עם נינו הבוגר לחתונה ולהיות ביחד עדי קידושין.

בני דודים אסורים להעיד, אבל בעלי שתי בנות דודות יכולים להעיד זה עם זה. כמו כן גם שני מחותנים: אבי החתן ואבי הכלה יכולים להעיד ביחד (כמובן לא בחתונת ילדיהם)³.

נציין שסיבת הפסילה היא גזרת הכתוב ולא בגלל אפשרות הטיית העדות לטוב או לרע בגלל הקרבה המשפחתית. ולכן, אין גם אפשרות למצוא סיבות מקלות כגון שידועים בוודאות שהעד לא מושפע מהקרבה או אפילו לא יודע על הקרבה הזאת.

פסול רשע – מומר לעברה

¹ דברים כ"ד, ט"ז

² שו"ע חושן משפט סימן ל"ג סעיף ב

³ ערוך השולחן חו"מ, ל"ג

⁴ שמות כ"ג, א

כתוב בתורה אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס⁴, ולמדו מכאן חכמים אל תשת חמס עד. מהו רשע דחמס? ההגדרה המקורית היא מי שעבר עברת ממון וגזל את חברו הרי פסול לעדות⁵. בדיון הגמרא, חכמים הבחינו בין מומר האוכל נבלות לתיאבון לבין מומר להכעיס. מומר לתיאבון - פסול לעדות לכל הדעות שהרי "התיאבון" שלו (=רדיפת הבצע) יביא אותו לידי עדות שקר תמורת בצע כסף. לגבי מומר להכעיס נחלקו אב"י שפוסל לעדות ואילו רבא מכשיר. ההלכה נפסקה כאב"י (כאחד מ 6 מקומות בלבד בש"ס שם הלכה כמותו במחלוקתו עם רבא.). כך שלענין הדין כבר אין הבדל הלכתי, ואפילו אדם הרגיל בעברות שאין בהם רווח כספי יהיה פסול לעדות.

איזה עברות כלולות בדין פסולי העדות

אומר הרמב"ם⁶ ובעקבותיו השו"ע⁷ - כל שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות (כגון במקרה שלנו מגלח בתער) שהרי התורה קראה למחוייב מלקות "רשע", וא"צ לומר חייב מיתת בית דין שהוא רשע שנאמר "אשר הוא רשע למות"⁸.

ומוסיף הרמ"א במקום, שאם עבר עברה שאפילו אין עליה מלקות פסול מדרבנן! ומקרה זה מתחלק לשניים: א. אם העברה עצמה דאורייתא אזי פסול כרשע, ב. אם היא מדרבנן אזי צריכה להיות עברה הכוללת היבט של חימוד ממון, ואז אפילו שהיא עברה קלה, צד חימוד הממון שבה מעיד על אופיו של האדם שגם עלול להטות עדותו אם יפתוהו בכסף.

צדדים להקל בפסול רשע

בעברות קלות ופחות קלות שלצערנו התפשטו עד כדי כך שרוב האנשים לא יודעים שזה אסור, ניתן להקל על פי דברי הרמב"ם בהלכות עדות⁹ שאדם שלא ידע על האיסור אינו נפסל. עקרון מקל זה יושם בכל הדורות, ושו"ת הריב"ש¹⁰ אומר מפורשות שגם במקרים של ספק ידיעה חייבים ללכת לקולא כלומר, אם ניתן לתלות את עשיית העבירה באי ידיעה, מייחסים סיבה זו לאדם ומכשירים את עדותו. ומוסיף הפתחי תשובה¹¹ במקום - אפילו אמר אדם אני מעיד על עצמי שעברתי בידועין על עבירה זו, לא מקבלים עדותו (על שעבר עברה) מפני שאדם אינו נאמן להחזיק עצמו רשע¹². ובזה מאפשרים כשירותו לעדות. גם רבי עקיבא איגר¹³ לא הסכים לפסול אדם שהעידו עליו שמגלח בתער, כיוון שבזמנו, לפני מאתיים שנה, התפשט הדבר מאד, ורבים חשבו שזה מותר.

לגבי חילוני בימינו¹⁴, נחלקו בנושא פוסקי זמננו, לכאורה יש להחיל את ההגדרה של אי ידיעה ואין לפסול מפני מומר לעברה¹⁵. אך קיים היבט של נאמנות המבוסס הן על יושר טבעי מצד אחד - להכשיר אנשים ישרים גם אם הם חילונים, ומצד שני על אמונה בצו "לא תענה ברעך עד שקר" לפסול חילונים שלא מאמנים בלאו ובעונשו. הרב הרצוג¹⁶ מכשיר ומבסס את אמינות העד על היושר הטבעי, מאידך סובר הרב שאול ישראלי¹⁷ שפסול שאינו של חמס הוא כשאר קרובים (כלומר גזרת הכתוב!) וקידושין שנסמכו

⁵ גמרא, סנהדרין כ"ז

⁶ משנה תורה - הלכות עדות פרק י הלכה ב

⁷ שו"ע חו"מ, ל"ד, סעיף ב

⁸ במדבר ל"ה ל"א

⁹ משנה תורה הלכות עדות יב, א: "במה דברים אמורים, כשעבר על דברים שפשט בישראל בהן שהן עברה... אבל אם ראוהו עדים עובר על דבר שקרוב העושה להיות שוגג - צריכים להזהירו, ו(רק) אחר כך יפסלו... ראוהו קושר או מתיר בשבת - צריכין להודיעו שזה חילול שבת שרוב העם אינן יודעין זה"

¹⁰ שו"ת הריב"ש סימן שיא - "שכיוון שאפשר לתלות - תולין"

¹¹ פתחי תשובה, חו"מ סימן ל"ד ס"ק ט

¹² הסבר זה לא נראה תקף במקרה שאדם ניכר שרוצה לעשות תשובה ומתוודה באמת על מה שחטא, ואז הוא עדותו על שחטא היא אמת.

¹³ שו"ת ח"א סי' צו

¹⁴ חילוני - לאו דוקא, וקיימים גם דתיים שיש להם בעיית עברות כאלו או אחרות. ומעידים שבחופות שהיה עורך הרב מרדכי אליהו, הוא היה מתרה בכל אחד מהעדים בקול רם: "תהרהר בתשובה!"

¹⁵ ר אברהם וסרמן, רעך כמוך עמ' 135

¹⁶ תחוקה לישראל ח"ג עמ' 235

¹⁷ חוות בנימין סימן ע"ד

על עדותו פסולין לכל הדעות. גם הרב פיינשטיין¹⁸ פסק לפסול חילוני מתוך כך שאינו מכיר באיסור עדות השקר ועונשו.

נציין שקיימים היבטים נוספים שיש לקחת בחשבון לגבי חילוני- למשל, ספציפית לנושא עדות קידושין – האם החשוד על העריות או בא על הפנויה (כגון מי שגר עם חברתו לפני הנישואין) יוכל להעיד בנושא אישות? מאידך, אולי דינו הוא כתינוק שנשבה ואז כל העברות שעשה אינן בגדר מומר? ועוד.¹⁹

מאימתי חוזר הרשע לכשרותו

מי שהתחייב מלקות, כיון שלקה – חוזר לכשרותו.

מי שנפסל בעקבות גזילה שנוצרה ממעידה חד פעמית, פוסק הרמ"א - מספיק לו שיחזיר את הגזלה. אבל שאר הפסולים מחמת עברות חוזרות של חיבת ממון צריכים להוכיח במקרים שקרו בפועל שהזדמן להם לחטוא ולא חטאו אף שהפסידו כסף כתוצאה מכך.

מה ניתן לעשות בחתונות – כאשר קשה למצוא עדים כשרים²⁰

עדיפות ראשונה, אם הרב יכול יביא עמו עד כשר נוסף, ושניהם יהיו עדי קידושין.

אם לא מתאפשר או שהמשפחה מתקשת שיהיו עדים משלה, שלא ניתן לעמוד על טיבם (לפעמים הם מוצגים בפני הרב כשומרי תורה ומצוות ובדיעבד מתברר אחרת) – אפשר להכשיר עדים אלה בדיעבד, ולצרף לזה את חידוש החתם סופר²¹ שציבור גדול הנוכח בחופה יש לו מעמד של "אנן סהדי" כלומר הבית דין עצמו רואה את המציאות עד כדי כך שאין חובה שיהיו עדים ספציפיים. כמו כן, קיימת אפשרות סבירה שבציבור הנוכחים קיים עד כשר אחד (בנוסף לרב), במקרה כזה אל לו לרב לייחד את העדים הראשונים.

נציין, שבמקרה ותנאים שהוזכרו לעיל לא התמלאו לא בהכרח נפסלו הקידושין, וטוב תעשה הרבנות אם תקדשם בשנית. אכן קורה מדי פעם שהרבנות מזמנת את הזוג לטכס קידושין חוזר וצנוע למען הסר הספקות.

---

¹⁸ אגרות משה אה"ע, ח"ד סימן לב

¹⁹ וקשה לקוצר דעתי להיכנס בסבך הדעות והשיקולים הנוספים ולהציגם.

²⁰ הרב אברהם וסרמן, רעך כמוך עמ' 142 – הפיסקה כולה מבוססת על דבריו שם.

²¹ שו"ת אה"ע סימן ק'